

Papp Richárd (szerk.): Délvidék/Vajdaság. Társadalomtudományi tanulmányok. Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Zenta, 2007, 296 o.

E l ő s z ó

Könyvünk előzménye a 2005-ben megjelent *Kárpátalja - Társadalomtudományi tanulmányok* című munka Beregszászi Anikó és Papp Richárd szerkesztésében. A kötetet a kárpátaljai II. Rákóczi Ferenc Tanárképző Főiskola és a Magyar Tudományos Akadémia Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete közösen adta ki. A közös kiadással, amelynek szerzői között egyaránt voltak kárpátaljaiak és magyarországiak, az volt az elsődleges célunk, hogy jelezzük az együttgondolkodás szükségességét egy nemzetrészt, valamint a teljes nemzeti társadalomtudományi és társadalmi-közéleti diskurzus számára egyszerre. A társadalomtudományok ugyanis elhanyagolhatatlan láncszemek a mindennapok világa (akár múltbéli, akár élő jelentéstartalmairól beszélünk) és az ettől általában elidegenedő politikai döntéshozók között. Nemzetpolitikánk aktuális helyzetét figyelve pedig még égetőbbnek látszik a szükség a nemzetrészek közötti egymást értő diskurzusra. A társadalomtudományi értelmezések a megértéshez és az ezen alapuló nemzetpolitikai stratégiák kidolgozásához és alkalmazásához segíthetnek hozzá minket.

Délvidék/Vajdaság - Társadalomtudományi tanulmányok című könyvünk ebben az összefüggésben folytatása a kárpátaljai kötetnek, hiszen ez is a Magyar Tudományos Akadémia Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézetének és a Vajdasági Magyar Művelődési Intézetnek a közös kiadványaként és a két intézethez kötődő kutatók írásainak csokraként jelenik meg. Annyiban mégis más ez a kiadvány, hogy a benne olvasható tanulmányok a bennük található tudományos kérdéskörök, elemzések mellett azt is számba veszik, hogy milyen a szerzőjük által művelt tudományág helyzete a Vajdaságban, hogyan, milyen módszerekkel, értelmezési lehetőségekkel és eredményekkel járul hozzá egy-egy tudományos diszciplína a délvidéki magyarság életének mélyebb megértéséhez, illetve milyen új meglátások, utak, célok felé lehet irányítani ezeket a kutatásokat. A tanulmánykötet célja ezzel felkínálni és továbbgondolásra ajánlani a fent leírtakat. A kötet szerzői több diszciplína felől érkezve, más-más megközelítésben valósították meg mindezt.

Ózer Ágnes történész-muzeológus a vajdasági magyarság történeti tudatának elemzése révén az önazonosság keresésének izgalmas összefüggésében írt a vajdasági magyar értelmiség és tudományosság sajátosságairól. Káich Katalin művelődéstörténész tanulmányai nem pusztán összegezik a diszciplínának eddig elért eredményeit, hanem bemutatják annak korlátalt is, rámutatva az aktuális kihívásokra. Hozzá hasonlóan Németh Ferenc művelődéstörténész és Pejtin Attila történész is áttekintik a vajdasági magyar helytörténetírás jellemzőit, és a kritikus megállapításokat sem mellőző tanulmányok konkrét javaslatokkal szolgálnak a további kutatások folytatásához. Papp György a vajdasági frazeológiai állomány kutatásáról, a délvidéki szóláskincs adattári feldolgozásának elméleti és gyakorlati kérdéseiről írt összefoglaló tanulmányt, előremutatva egy vajdasági frazeológiai szótár elkészítése felé. Hózsza Éva irodalomtudós, tovább bővítve kötetünk megközelítéseinek spektrumát, a kisebbségi léthelyzethez kapcsolódó szépirodalmi adaptációkat dolgoz fel tanulmányában. Gábrityné Molnár Irén szociológus a kisebbség- és oktatáskutatások eredményeit foglalja össze a Magyarságkutató Tudományos Társaság tizenöt éves tevékenységének tükrében.

Papp Árpád néprajzkutató a néprajzi kartográfia módszertani alkalmazhatóságáról és annak távlatairól ír a vajdasági történeti és társadalmi kutatások szempontjából. Mindkét kutató a régióban végzett empirikus kutatások követendő irányait is megalapozó vizsgálódásainak eredményeiből és tapasztalataiból fogalmazza meg meglátásait a vajdasági társadalomtudományos törekvések irányainak, perspektíváinak további tágítására vonatkozóan. Hódi Éva Tünde pszichiáter és Hódi Sándor pszichológus olyan témákat (az egészségügyi paradigmaváltás szükségességéről, illetve a pszichológia elméleti és gyakorlati kérdéseiről) járnak körül, amelyek általában nem szoktak helyet kapni a társadalomtudományi és kisebbségismerettel foglalkozó kutatásokban, tanulmánykötetekben. A két szerző meglátásaiból viszont kiderül, megkerülhetetlenek ezek a kérdések. Az említett tanulmányok emellett arra is rámutatnak, hogy kisebbségi környezetben, és különösen a mai Szerbiában élő magyarok életében mennyire meghatározóak a lélektani, demográfiai vagy egészségügyi kérdések, amelyek megértése nélkül a vizsgált társadalmi jelenségeket sem tudjuk holisztikusan, összefüggéseiben látni.

Hajnal Virág és Papp Richárd kulturális antropológusok esettanulmányok segítségével mutatnak rá, hogyan szólhat hozzá egy mikro kutatás olyan általánosabb kulturális vagy nemzetpolitikai folyamat megértéséhez, mint amilyen a szórványlét és a 2004. évi december 5-ei magyarországi népszavazás hatása a vajdasági magyarok identitására.

A rövid felsorolásból is látszik, hogy a kötet szerkesztési elve a sokszínűség tudatos felvállalása volt, utat nyitva az interdiszciplináris törekvéseknek, amelyeknek további kibontakozásához ez a kötet is eszköz szeretne lenni. A sokszínűség ellenére azonban vannak a kötetben vissza-visszatérő közös motívumok is.

Az egyik ilyen a vajdasági/délvidéki magyarság másságának jellemzése mind a többségi nemzet, mind az egyetemes magyarság irányában. Ennek megjelenése - elsősorban Ózer Ágnes, Káich Katalin, Hajnal Virág és Papp Richárd tanulmányában - hozzájárul a regionális magyar világok és egyben a nemzeti kultúránkban általánosnak, egyértelműnek tekintett fogalmak, léthelyzetek, folyamatok árnyaltabb, értőbb, valóságosabb értelmezéséhez, ami alapja lehet az aktuális nemzeti sorskérdések megfogalmazásának és a nemzetpolitikai stratégiák kidolgozásának is.

Emellett természetesen nem mulaszthatjuk el a történeti és a jelenkori összefüggések regionális és európai összetevőinek, valamint az interetnikus folyamatoknak, konfliktusoknak, politikai-gazdasági kontextusoknak a kutatását sem. A tágabb összefüggések elemzésével párhuzamosan, illetve ezeken belül meg kell találni a vajdasági társadalomtudományi kutatások és ezek eredményeinek helyét a szerbiai, az egyetemes magyar és az európai kutatások világában egyaránt, ahogyan azt Gábrityné Molnár Irén és Papp Árpád is hangsúlyozta tanulmányában. Ennek megfelelően a vajdasági magyar társadalomkutatásnak „stabil” és „kikerülhetetlen” kell válnia a társadalomtudományi megközelítéssel és módszerekkel feltárható jelenségek kutatásában. Ezért is elkerülhetetlen a kötet tanulmányaiban megjelenő kutatástörténeti megközelítés és a kutatás-módszertani sajátosságok számbavétele, illetve ezek továbbgondolása.

Gábrityné Molnár Irén, Ózer Ágnes, Hódi Éva Tünde, Hódi Sándor és Papp Árpád írásaiban kiemelten is megjelenik az a tény, hogy a társadalomtudomány igazából a saját közegéből sem ragadható ki, hiszen a társadalomtudomány és az azt művelő tudósok egyaránt részei a

kutatott kultúrának. Ebből következik, hogy elkerülhetetlen a szubjektív hangvétel a kutatások interpretációi során, amit azonban a kötet tudatosan fel is vállal. Felmerül ugyanis a kérdés, lehet-e, kell-e egyáltalán „objektívnek” maradnunk kutatásaink során, hiszen minket, a szerzőket is érintő, sokszor égető kérdésekkel foglalkozunk, ráadásul úgy, hogy az általunk ezekre megfogalmazott válaszokért is felelősek vagyunk.

Erre utalnak Hódi Sándor, Hajnal Virág és Papp Richárd tanulmányainak módszertani megjegyzései, amelyek a jelenlét szükségességét hangsúlyozzák az életükben megfigyelhető társadalmi jelenségek kutatásában. Az intenzív jelenlét már önmagában is feltételezi az empatikus-szubjektív, belülről látó megközelítést, de mindennek együtt kell járnia az objektív elemzőkészséggel is a tapasztalt jelenségek leírásakor és értelmezésekor.

Ha ez utóbbi is meg tud valósulni, akkor valóban egyre nagyobb relevanciája lehet a jelenkutató társadalomtudományi munkáknak - Hódi Sándor szavaival - „a magasabb perspektívából való szemlélés” sokat tapasztalt politikai és tudományos nézőpontjaival szemben.

Az értő-értelmező megértés további társadalmi haszna az előítéletesség visszaszorításában is megmutatkozhat. Az előítéletek mögött álló tudatlanságon, ismeretszegénységen is enyhíthetnek kutatásaink. Akár a magyarországiak, akár a szerbség a vajdasági magyar kultúrára vonatkozó ismeretének minőségére tekintünk, láthatjuk ennek az összetevőnek is a fontosságát.

Ezzel együtt a tudományos-szakmai hiányosságokat, a nemzeti sztereotípiákból fakadó hibákat is kiköszörülhetővé tehetjük kutatásainkkal, ahogy arról Pejtin Attila beszél tanulmányában egy zentai szerb történész munkájával kapcsolatban. Az elmondottakból beláthatóvá válik, hogy mi az, ami a támogatások csekély volta ellenére is kitartóvá teszi és motiválja a kötetben szereplő kutatókat.

Káich Katalin és Gábrityné Molnár Irén egyaránt utalnak rá, hogy a totalitárius ideológiának és politikai törekvéseknek fontos célja volt az együttgondolkodás szabadságának, mind a nemzetközi, mind a hazai iskolák és műhelyek kölcsönös megismerésének, útkereséseinek ellehetetlenítése. Ennek hatásaként tudható be az, hogy lehetne a meglévőnél sokkal több társadalomtudományi érdeklődés a vajdasági magyarság körében.

Tanulmánykötetünk célja ezért többek között az, hogy az így összegyűjtött tanulmányok új gondolatokat közvetítsenek a kutatók számára is, illetve hogy újabb fórumok születhessenek esetleg egy-egy kötetben felvetett vagy éppen vitatható kérdéskör mentén, amely alkalmak aztán Pejtin Attila szavaival „potenciális műhelyekké” is alakulhatnak.

Ózer Ágnes tanulmányában bemutatja, hogy a vajdasági magyarság történelmi tudatának és identitásának alakításában, megerősítésében meghatározó szerep jutott Bori Imre munkásságának, az újvidéki Magyar Tanszéknek és a Hungarológiai Intézetnek. A politikai-társadalmi változások elmúlt több mint másfél évtizedében sok minden megváltozott az identitás, a történelmi tudat és a tudományos intézményhálózat, a kutatói apparátus terén is. A megszűnő intézmények és az átformálódó társadalomtudományi hálózatképződés folyamatában is fontos maradt azonban, hogy a délvidéki magyar társadalomtudományi élet közösségépítő és megtartó jelentőségét megőrizze. A déli végeken folyó társadalomkutatások

ma is ugyanúgy fontosak a nemzet egésze számára, hogy feltárják, elemezzék és bemutassák azokat a léhelyzeteket, valóságtartalmakat, problémavilágokat, amelyekről hitelesen tudnak szólni. Ezért kell itt, a Délvidéken egy magyarországi tudományos intézettel közösen és a többi nemzetrészt tudományos és közéleti nyilvánossága felé fordulva számba venni és megvitatni tudományos, intézményi és társadalmi kérdéseinket, amelyek kizárólag a mély, valóság-hű megértés és értelmezés talaján állhatnak abból a célból, hogy az itt élő magyarság jövőképe alakításához mi is felelősséggel hozzájárulhassunk. Tanulmánykötetünk ebben a törekvésünkben kíván segítségünkre lenni.

Zenta-Budapest, 2007 március

A szerkesztő